

Michał Kondratiuk, *Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny, Białoruskie Towarzystwo Historyczne, Białystok 2011, 367 s.*

Назвы населеных пунктаў – гэта геаграфічныя імёны, якія дазваляюць адрозніваць адну мясцовасць ад другой, характарызаваць яе склад насельніцтва, геаграфічныя асаблівасці, традыцыі і звычаі. Кожная назва мясцовасці з’явілася не проста так – гэта прадукт гістарычных падзей, культурнай і моўнай спадчыны. У працэсе глабалізацыі мясцовыя назвы, асабліва з тэрыторыі этнічна мяшаных, асімілююцца ў агульнанацыянальнай мове, губляючы сваю адметнасць, характар і гісторыю. Назвы населеных пунктаў (айконімы) з’яўляюцца візітнай карткай кожнай мясціны, эмацыянальным фактарам сувязі з месцам, дзе нарадзіўся кожны з нас.

Вынікам шматгадовай працы над геаграфічнымі назвамі Беластоцкага рэгіёна было выданне ў 2011 годзе слоўніка *Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny*, апрацаванага Міхалам Кандрацюком. Выхад гэтага выдання – справа адметная. Слоўнік можа быць прыдатны як філолагам-анаматам, так і ўсім тым, хто цікавіцца гісторыяй Беластоцчыны.

Аўтар слоўніка – прафесар Міхал Кандрацюк – на працягу ўсёй сваёй навуковай дзейнасці займаецца славянскімі і балцкімі мовамі, даследуе ўсходнеславянскія і польскія дыялекты, а таксама анамастыку польска-беларуска-ўкраінскага і балта-славянскага памежжа ў паўночна-ўсходняй Польшчы і на Беларусі.

Слоўнік *Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny* уяўляе сабой працу, у якой супастаўлены афіцыйныя назвы жылых населеных пунктаў (айконімаў) рознага тыпу: гарадоў, мястэчак, мікрараёнаў, вёсак, калоній, пасёлкаў і г.д. з дыялектнымі мясцовымі варыянтамі назваў. Са слоў аўтара мы ведаем, што частка пададзеных у слоўніку назваў не супадае з афіцыйнымі найменнямі па прычыне адміністрацыйных рэформ і ўключэння населеных пунктаў або іх частак у межы другой мясцовасці. Ёсць таксама назвы, якія не ўнесены ў афіцыйныя спісы і не адзначаны назвамі на картах. Сустрэкаюцца варыянтныя назвы, у якіх адна назва з’яўляецца афіцыйнай і падаецца на картах, дарожных знаках і ў афіцыйных спісах, а другая – народная, шырокага выкарыстання сярод жыхароў наваколля.

Пададзеныя назвы адносяцца да тэрыторыі Беластоцкага рэгіёна, якую аўтар акрэслівае як

„абшар паміж Аўгустоўскім каналам на поўначы, ракой Буг (на адрэзку ад вёскі Няміраў, Мельнік і Драгічын да ракі Нурэц, правы прыток Буга) на поўдні, дзяржаўнай мяжой з Рэспублікай Беларусь на ўсходзе і рэкамі Нэта, Бобра, Нараў, Сліна, Мень і Нурэц на захадзе” (s. 9).

Мэтай падрыхтоўкі і выдання дадзенага слоўніка, па словах аўтара, была

„шырокая папулярызацыя і адукацыя грамадства, асабліва дзяцей і моладзі, у межах знаёмства з гісторыяй свайго рэгіёна, месцам жыхарства і ваколіц, паглыбленне ведаў пра мову і дыялект бацькоў і дзядоў” (s. 12),

а таксама паказ шырокаму колу чытачоў назваў Беласточчыны як прадукту гісторыі, падзей і шматнацыянальных зносін на гэтай тэрыторыі, бо тапонімы – гэта моўныя памяткі нашай зямлі, якія захоўваюць у сабе жыццё, быт і гісторыю¹. М. Кандрацюк піша:

„Геаграфічная назва – гэта не толькі абазначаны пункт на паверхні зямлі, але і гістарычны факт. У кожнай назве закадаваны свой сэнс, свой змест, натуральныя ўласцівасці наваколля, вырабы матэрыяльнай і духоўнай культуры чалавека ці факт з жыцця першых жыхароў пасёлка” (s. 12).

Рэпрэзентаванае выданне можа быць прыдатным у навуковых працах. Па-першае, слоўнік можа паслужыць дапамогай пры кадыфікацыі генетычна беларускіх назваў на Беласточчыне. Аўтар звяртае ўвагу на факт, што ў 2005 годзе Сейм Рэспублікі Польшча праняў Закон аб нацыянальных і этнічных меншасцях і рэгіянальных мовах (*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* nr 17, Warszawa, dnia 31 stycznia 2005 r. Pozycja 141), дзе, між іншым, гаворыцца аб магчымасці выкарыстання традыцыйных назваў на мове меншасці разам з афіцыйнымі назвамі населеных пунктаў і фізіяграфічных аб’ектаў для некаторых гмін у Падляшскім ваяводстве. Па-другое, гэты слоўнік дапаможа ў працы Камісіі па назвах населеных пунктаў і фізіяграфічных аб’ектаў у стандартызацыі і кадыфікацыі назваў населеных пунктаў.

Базай апрацоўкі матэрыялу паслужылі разнастайныя крыніцы. Для разгляду афіцыйных назваў населеных пунктаў аўтар карыстаўся рознага тыпу спісамі афіцыйных назваў, як змешчанымі ў інтэрнэце, так і надрукаванымі ў 1924, 1962, 1967, 1974 гадах, напрыклад, *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*, *Skorowidz nazw miejscowości województwa białostockiego*, *Spis miejscowości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* і інш.

Дыялектныя формы назваў, як падае М. Кандрацюк, былі сабраныя ў 1961–1969 гадах групай філолагаў пад кіраўніцтвам Антаніны Абрэмбскай-Яблонскай, тагачаснай загадчыцы Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта па даручэнні Камісіі па ўсталяванні назваў населеных пунктаў і фізіяграфічных аб’ектаў Савета міністраў Польшчы. У Беластоцкім ваяводстве праводзіўся збор тапанімічнага матэрыялу, які пазней быў выкарыстаны пры падрыхтоўцы *Słownika nazw terenowych północno-wschodniej Polski*. У склад Камісіі па зборы тапанімічнага матэрыялу ўваходзілі: Міхал Кандрацюк, Мікола Урублеўскі, Тадэвуш Зданцэвіч, Ян Галубоўскі. Дапаўненнем да сабранай базы дыялектных назваў М. Кандрацюка паслужылі запісы, атрыманыя ў часе палявых даследаванняў пры зборы матэрыялаў да *Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, праведзеных навукоўцамі з Інстытута славяназнаўства (сёння славістыкі) ПАН у Варшаве. Былі выка-

¹ Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь. Мінская вобласць. Нарматыўны даведнік, Мінск 2003, с. 7.

рыстаны таксама дыпломныя працы студэнтаў аб айконімах паўночнай часткі Беласточчыны, якія пісаліся пад кіраўніцтвам М. Кандрацюка.

Уступная частка слоўніка знаёміць нас з задачамі і рамкамі працы, з моўнай характарыстыкай даследаванай тэрыторыі, з базай матэрыялаў і метадамі яго апрацоўкі. Сюды ўключаны: спіс скарачэнняў літаратурных крыніц, карты розных часоў, на якіх адлюстраваны адміністрацыйныя падзелы даследаванага абшару, кірункі і маштаб пасяленчых працэсаў, а таксама карта з фанетычным падзелам усходнеславянскіх гаворак Беласточчыны. Ва ўступе знаходзяцца таксама *Wykaz badanych wsi* і іх нумары паводле *Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, пададзены прынцып фанетычнай транскрыпцыі дыялектных назваў, што, несумненна, можа быць прыдатным для асоб, якія не маюць дачынення з такога тыпу запісамі.

Асноўная частка слоўніка *Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny* (s. 47–367) пададзена ў выглядзе табліцы і складаецца з трох калонак, дзе ў калонцы 1 змешчаны афіцыйныя назвы паводле польскага алфавіту з інфармацыяй аб характары аб'екту, месцазнаходжанні; у калонцы 2 – дыялектныя назвы ў формах Nom., Gen., Loc., а таксама дадаткова прыметнікі, утвораныя ад назвы дадзенай мясцовасці. Тут змяшчаюцца і пачатковыя формы назвы ці варыянты афіцыйнай назвы; у калонцы 3 – заўвагі, дзе аўтар падае дадатковую інфармацыю для некаторых мясцовасцяў (колькасць хат у дадзенай мясцовасці на час збору матэрыялу, характарыстыку аб'екта, этымалогію назвы, час заснавання мясцовасці ці змену яе назвы) і пазначае крыніцу, з якой была ўзятая інфармацыя.

Як адзначае аўтар слоўніка, сабраныя айконімы ў форме афіцыйных і дыялектных назваў прадстаўляюць найменні, з якіх можна выдзеліць назвы генетычна польскія, украінскія, расійскія, літоўскія, а таксама гібрыдныя: польска-беларускія, польска-ўкраінскія і славянска-балцкія, галоўным чынам польска-літоўскія і беларуска-літоўскія. Такі матэрыял з'яўляецца асабліва цікавым для гісторыкаў мовы. Бо айконімы ўваходзяць у лексічны склад мовы і з'яўляюцца яго інтэгральнай часткай, падпадаюць пад фанетычны і марфалагічны працэс, з дапамогай назваў населеных пунктаў маецца магчымасць прааналізаваць моўныя працэсы, узаемаўплывы і ўзаемапраціўленні, адметныя для даследаванай тэрыторыі.

Па прыблізных падліках слоўнік змяшчае каля пяці тысяч слоўніковых пазіцый у афіцыйным і дыялектным варыянтах. Рэцэнзаванае выданне ўяўляе сабой каштоўны гістарычны матэрыял, які быў сабраны і апрацаваны Міхалам Кандрацюком на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў. Слоўнік *Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny* дазволіць захаваць тое, што неўзабаве можа быць ужо страчана.

Праца М. Кандрацюка атрымала шмат пазітыўных рэцэнзій. Адна з іх была надрукавана ў „Czasopisie”, № 7–8/12. Ежы Хмялеўскі адзначае вартасць слоўніка і заслугу М. Кандрацюка ў захаванні ад забыцця назваў – сімвалаў самаідэнтычнасці.

Вольга Трацяк
Варшава